

Drogmissbruk

Rehabilitering, miljöterapi

Lars Bremberg

Ämnet socialt arbete får aldrig tillåtas avlägsna sig från det vardagsgråa sociala fältarbetet, dess förutsättningar och metoder och resultat. Samtidigt kan sålunda inriktad forskning och undervisning inte någonsin avlägsna sig från samhällets verklighet. Kompromisser kan sedan alltid få slagsida åt något håll – för mig känns det angeläget att värja just om det som handlar om metoder, eftersom vi ju faktiskt redan har ett antal professurer och institutioner i sociologi, som förväntas lägga sin tyngdpunkt gentemot de breda samhällsperspektiven.

Vi får nu ett nytt universitetsämne, socialt arbete, och professurer i forskning i socialt arbete. När jag väljer att prata om drogmissbruk och åtgärder däremot så är det inte för att begränsa mig, men förvisso för att ange en prioritering, en intresseinriktning.

Socialt arbete och forskning däruti skulle kunna flyta ut hur mycket som helst, den i och för sig engagerande och moraliskt högstående socialpolitiska debatt vi åtnjuter ett tiotal år har bidragit här till: det fanns för några år sedan en tendens att socialvården skulle allt bestyra. Inte minst professurerna i forskning i socialt arbete blir små öar på den beteendevetenskapliga kartan. Hur roligt det än kan vara för innehavarna, så är det rimligt att avstå från sådant som andra gör eller kan tänkas göra eller kan tänkas övertalas att göra.

Hit hör då mycket av det, givetvis oerhört viktiga, kartläggningsarbetet av viktiga samhälleliga fak-

torer som påverkar levnadsnivåer och kultur. Socialutredningen må tyckas en smula yvig i dessa sammanhang, men jag tror ändå, att om dessa förslag genomförs, den kommer att medföra att socialvårdens uppgifter och arbetsområde begränsas och görs tydligare, inte minst bör SOFT-reformen bidra här till.

Vad vi då kommer att få se blir den gamla förkättrade städgummefunktionen, fast jag kallar den hellre "kloka-gumme-funktionen", eller hjälpgummed:o. Det är mot denna bakgrund som jag finner drogmissbruket och våra försök att förebygga, påverka och behandla så centralt för det sociala arbetet och dess problematik.

Att studera bruket av droger ger oerhört mycket information om vår kultur. Socialantropologi är en vetenskap som ger intressanta infallsvinklar härvidlag: om hur vi svenskar lever men inte minst om hur vi nu möter de många invandrargruppernas kultur, beteenden, attityder, och hur vi umgås med de sk avvikargrupperna, och hur grupperingar sker kring olika droger t.ex.

Som bekant har den akademiska uppmärksamheten i fråga om dessa fenomen alltför länge varit ensidigt biologiskt, farmakologiskt, kemiskt, genetiskt, medicinskt – kort sagt allmänt naturvetenskapligt inriktad. Jag vågar påstå att det inte längre står strid kring detta faktum eller kring angelägenheten att vidga synsättet och anlägga sociala och psykologiska, politiska och humanistiska aspekter på förhållandet mellan människan och drogerna.

En socialt orienterad forskning saknar uppdrag att förneka de uppräknade naturvetenskapliga fak-

Arbete med drogmissbruk ger en nästan dramatisk belysning av allt som kan gå snett i vårt samhälle.

torerna kring droger och missbruk, men den måste för sin del lägga tyngdpunkten på kulturella, sociala, politiska, ekonomiska, psykologiska etc faktorer i samma ekvation. Resultatet av en sådan utökad humanistisk aktivitet kommer att bli, att betydelsen av de naturvetenskapliga faktorerna reduceras och att vi alltmer kommer att betona sociala faktorer, och jag tror att vi kommer att finna detta inte bara fascinerande utan matnyttigt när det gäller att göra något åt problemen.

Jag känner mig inte särskilt djärv när jag påstår, att när svenskar hamnar i sociala konflikter med sin omgivning, så är alkohol den närmast till hands varande "hjälpen" till flykt, därefter andra droger, i tredje hand psykisk sjukdom. Arbetet med drogmissbruk ger därför en nästan dramatisk belysning av allt som kan gå snett på alla olika nivåer i vårt samhälle!

Strategi mot drogmissbruk

Vår hittillsvarande strategi gentemot drogmissbruk har, elakt uttryckt, varit att fänga upp det med polisliära metoder, analysera det med juridiska och överlämna det för medicinsk behandling. Socialvården har spelat polis och jurist, varit transportör och mellan varven fixat materiella förmåner. Detta är inte avsett att vara radikalt och nytt: jag tror att det ganska väl avspeglar en bred opinion av socialarbetare, och jag tror vidare att det är insikter härom som skapat en viss hopplöshet och kommit arbetet med drogproblem att sedan några år halka tillbaka, främst i våra storstäder!

En oerhört viktig uppgift för dem, professorer och alla andra främst, som skall ta itu med ämnet "socialt arbete" är att vända denna utveckling, skapa insikt om vilka centrala samhällsproblem som är sammanvävda med drogproblemen och hjälpa till att få till stånd aktiva insatser, på såväl makro- som mikroplanen.

Socialvårdens insatser beträffande drogmissbru-

ket måste alltså omfatta oerhört mycket mera än behandling av de redan etablerade missbrukarna. Det är minst lika viktigt att vi är med och påverkar alkoholpolitiken som att vi är med i stadsplaneringen, för att dra till med ett exempel. När nu detta är sagt vågar jag gå över till att säga något om just behandling utan att riskera de vanliga beskillningarna i detta sammanhang för att negligera samhälleliga och politiska aspekter.

Jag vill alls inte döma ut de rättsliga och medicinska åtgärdssystem som byggts upp grundligt och ambitiöst här i landet, men hävdar bestämt att vi nu också på drogproblematikens område måste skaffa oss en social behandlingsfilosofi, en social behandlingsteori och en social behandlingsmetodik. Jag behöver inte göra någon hemlighet att jag tycker mig ha funnit de bästa utvecklingsmöjligheterna inom miljöterapi. Vårdresurserna för drogmissbrukare innefattar ett brett spektrum av organ, fältarbetar-team, rådgivningsbyråer, samhällsarbetsprojekt – men institutionerna står i centrum, skymmer kanske sikten för allt detta andra goda.

Anstalterna

Vi har anstalter för förvaring, avsedda att skydda de intagna från deras egna destruktiva beteenden och skydda samhället och omgivningen från dem. Dessa anstalter har ofta fina terapeutiska målsättningar, men deras sätt att fungera och arbeta visar lika ofta att man inte tror på sina behandlande funktioner: såvida man inte på allvar tror att en tids påtvingad avhållsamhet skall, fysiskt eller psykiskt, påverka och förändra individen så att han sedan fortsätter att leva acceptabelt efter utskrivningen. Jag tror inte ens på någon ev avskräckande effekt, eftersom de intagna oftast är så hospitaliserade och institutionerna så pass patriarkaliskt trivsamma, att systemet förlorat alla tänkbara möjligheter att skrämra andra än dem, som bara befinner sig i början av sin

Det är minst lika viktigt att vi är med och påverkar alkoholpolitiken som att vi är med i stadsplaneringen.

missbrukskarriär och som sällan förmår att identifiera sig med "kronikerklientelet".

Detta låter kanske som en gruvlig salva. Likväl vill jag varna för en övertro på att allt detta kan avlägsnas ur vårt samhälle med ett radikalt penn- drag, utan många tragedier, många för tidiga döds- fall, mycken vilsenhet. Inte heller tror jag att vi i någon större utsträckning kan omvandla dessa gam- la anstalter till terapeutiska behandlingshem och uppnå rimliga resultat med sedan decennier an- staltstillväxande människor. Däremot skulle lite mera ärlighet om syftet med dessa anstalter och de resul- tat som kan krävas av dem vara välgörande och på lång sikt kunna inleda en marsch ut ur anstaltssam- hället.

Boendekollektiven

Detta var, något karikerat, det gamla beståndet av anstalter. Det senaste nya är, tycker jag, de små boendekollektiven, ofta utan professionellt utbildad och avlönad personal, utan behandlingsambitioner, ja stundom snarare med en fientlig attityd till be- handling, s k psykoterapi, som det brukar heta när man skall vara radikal. Denna gröna våg understöds av den nu makthavande regimen i försök att stimu- lera s k familjevård av missbrukare, och i utveck- lingen mot storfosterhem, som bl a har den fördelen gentemot professionella behandlingsinstitutioner att de inte är underkastade den väldiga institutionsby- råkrati som försvårar anordnandet och driften av behandlingshem – och också begränsar det ekono- miska utbytet . . .

Det vore fel att dra alla dessa små kollektiv över en kam, men när jag gjort den reservationen kan jag kanske få göra det? Jag tror att man kan tillerkänna dem en egen filosofi: att lämna människor ifred, en antiteknokratisk filosofi; en egen teori: att det är företeelser som politiskt/ekonomiskt förtryck och/ eller urbanisering som gjort människor till drog- missbrukare, och att ett liv utan detta i sig självt är kurerande, varför man inte behöver någon särskild metodik: människan är i grunden frisk och behöver bara frigöra sig för att kunna leva bra. Om man arbetar med politiska förtecken, så kan jag tänka mig att målet är att utbilda revolutionärer, som går ut och förändrar samhället. Men annars vore det

logiskt om man för resten av sitt liv tog avstånd från det nuvarande samhället och levde i kollektiv eller storfamiljer på landet, odlar biodynamiskt och – tyvärr, ty sådan är verkligheten, – fyller ut med socialhjälp vad man behöver för sitt uppehälle.

Jag låter kanske mera kritisk mot denna företeel- se än vad jag är: jag känner rätt mycket sympati och släktskap med deras idéer. Kanske söker sig till dem, till boendekollektiven, människor som har be- hov som motsvarar vad de kan få där och som orkar tillgodogöra sig vad som bjuds.

Miljöterapeutiska institutionerna

Mina egna erfarenheter av miljöterapeutiska institu- tioner är emellertid, att de som söker sig till oss – och vi försöker att inte styra urvalet – har behov av professionell handledning och hjälp. Deras liv som utstötta avvikare har satt djupa spår sedan spädate barndom och de förmår inte resa sig på egen hand. Härtill kommer att deras drömmar alltför ofta inte är att bli vare sig revolutionärer eller naturfilosofer, utan s k Svenssons med lägenhet, bil, teve, barn och blomma och att deras problem till en del handlar om priset för detta: avstå från droger, börja knega . . .

Miljöterapi på institution bygger på antagandet att människor har förmåga att förändras, förmåga att välja. Vår teori är att vi i umgänget med varand- ra, från vaggan och framöver, påverkar varandra, riskerar att dra in varandra i destruktiva spel, att vi skenbart kan fastna i sådana beteenden, men att det går att göra om, fatta nybeslut, förändra sig själv.

Metoden inom miljöterapi blir att leva tillsam- mans i kollektivet, arbeta med sina svårigheter att umgås med andra, "orka" med alla krav, förstå sig själv och omgivningen, mogna fram till nybeslut, börja experimentera med nya sätt att fungera i smått som stort.

Det som skiljer detta från flertalet av de små behandlingskollektiven är närvaron av en professio-

.....
*Miljöterapi på institution bygger på antagan-
det att människor har förmåga att förändras,
förmåga att välja.*
.....

.....

Miljöterapi kräver ett samspel mellan olika aktiviteter och personalen har som sin kanske främsta uppgift att garantera detta samspel.

.....

nellt utbildad personal. Utöver kollektiva manifestationer av typen stormöten och gemensamt solidariskt arbete, så finns ytterligare några ingredienser.

För det första daglig gruppsykoterapi: där man kan ta upp och behandla allt man går och funderar över; där man kan behandla allt som händer mellan människorna på institutionen; varifrån man kan föra ut nya idéer att pröva under dygnets övriga timmar. Här kan man ägna sig åt sina känslor i olika situationer, här kan man försöka begripa sammanhang och tänka ut planer. Som jag ser det är gruppterapin nödvändig för att övriga aktiviteter på programmet skall ge något utbyte, ge någon lärdom.

Jag tror också att människor har ett normalt behov av att kunna fungera på tre plan (vare sig vi vill eller inte, förresten), nämligen som medlemmar i större kollektiv, som medlemmar i mindre grupper och, som man kanske lätt glömmer och förringar, som privata individer – varför bra miljöterapi måste ge möjlighet att hitta sig själv på alla dessa tre nivåer.

Miljöterapi kräver ett samspel mellan olika aktiviteter och personalen har som sin kanske främsta uppgift att garantera detta samspel: Maxwell Jones, som skapade den form av miljöterapi som bedrivs här i Sverige, rekommenderar lite utopiskt att man efter varje aktivitet skall anslå lika lång tid för att analysera vad som hände, och att dessa analyser också bör omfatta patienterna. Målsättningen är dock klar: bara genom fortlöpande iakttagande av vad man håller på med, vad som sker, den sk processen, finns det förnuftsmässigt sett några möjligheter att lära sig något. Ordet är modebetonat och språkligt ett missfoster – men jag använder det i alla fall: det handlar alltså om ständigt "medvetandegörande".

Detta som jag beskrivit är en social inlärningsprocess, tror jag. Tanken är alltså att människor kan konfronteras med vanliga och viktiga sociala feno-

men, som mest har att göra med relationer, kommunikation, roller, maktfördelning och medan detta pågår få hjälp att se och förstå vad som händer, och att detta kan leda till beslut om nya sätt att bete sig och skapa nya sätt att tänka. Denna inlärningsprocess måste individen själv ta ledningen över, själv besluta sig för – och han måste själv fatta alla beslut på vägen. Miljöterapi tillhandahåller ett bra laboratorium för detta arbete, men det är inte terapi som förändrar människorna.

Detta är en grundläggande filosofi bakom miljöterapi. Den har på flera håll lett till att man ansluter sig till existentiella filosofier och börjar tillämpa psykologiska teorier som kan härledas därifrån, som t ex gestaltterapi och transaktionell analys. Jag tycker att detta är bra och det har vitaliserat miljöterapi. Men jag vill ändå sluta med en kärleksförklaring till den gamla klassiska gruppterapi, den analytiska, som starkare än någon annan betonar värdet av att få uppleva en grupprocess, utan provokationer eller manipulationer få vara med och studera vad som sker i en liten grupp människor, hur vi väljer och tilldelas roller, problem kring ledarskap, maktkonkurrens, utstötning och trygghet.

Den miljöterapeutiska institutionen är en utveckling och fortsättning av den klassiska gruppsykoterapi och det är nödvändigt att dess grundprinciper lever kvar: att människor bara förändras om de själva beslutar sig för det, och att sådana beslut måste bygga på kunskaper som individerna själva skaffat sig.

Jag har uppehållit mig vid miljöterapi därför att jag tycker att den i sig innehåller förutsättningarna och metoderna för ett socialt behandlingsarbete, även när det av olika skäl förläggs utanför en institution. På de miljöterapeutiska institutionerna har man förutsättningar att klarlägga hur det går till när människor förändrar sig, utan inflytelser från rättsliga sanktioner eller medicinska ingrepp.

Jag tror nämligen att ämnet socialt arbete måste handla om de medmänskliga processer som "orsakar" sociala problem och psykiskt lidande, och de resurser som människor enskilt och tillsammans har för att ändra på det som vi tycker är dåligt och inte mår bra av.